

HIIEKALENDER 10234 (2021)

Hiite kuvavõistlus

SÜDAKUU

10234 | JAANUAR 2021

Suurallikas ja hiis Järvamaa Ämbra (Peetri) kihelkonna Prandi külas.
Jaak Sarv. Hiite kuvavõistluse hiite I auhind 2017.

ESMASPÄEV

TEISIPÄEV

KOLMAPÄEV

NELJAPÄEV

REEDE

LAUPÄEV

PÜHAPÄEV

SÜDAKUU, ka vahtseaasta-, vahtse ajastaja, helme-, surma-, hundi-, talve- ja talvestekuu.

4

5

6 11:37

7

1
uusaasta

2

3

11

12

13 07:00

14
taliharjapäev

15

16

17
jõuluemapäev

18

19

20 23:01

21

22

23

24

25

26

27

28 21:16

29

30

31

14. Taliharja päeval pöörab karu külge ja hakkab teist käppa imema. Soomes ja Karjalas on see päev peamine talve poolitaja.

17. Jõuluemapäev on Tõnni vaka püha. Keedetakse seapead või seajalgu ja oa- või hernesuppi ning toitu viiakse ka pühapaika. Selle päeva päike annab meestele head tervist. Samuti ennustab see ilusat suve ja head viljakasvu. Taliharjapäeval sünnib esimene hülgepoeg merre. Loomasööt on poole peal.

RADOKUU

10234 | VEEBRUAR 2021

Sulaoja püha allikas (saami keeles Suttēsjohka, Suttēsája, Suttēsjoga, Suttēsǵáldu, Galbmagáldu) Soomes Saamimaa Utsjoki vallas.

Tiina Törmänen. Hiite kuvavõistluse maailma auhind 2014.

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
1	2 pudrupäev	3	4 [☾] 19:37	5	6	7
8	9	10	11 [☾] 21:06 kaduneljapäev	12	13	14
15	16 liugupäev	17 tuhkapäev	18	19 [☾] 20:47	20	21
22	23	 24 Eesti Vabariigi aastapäev ussi äratamise päev	25	26	27 [☉] 10:17	28

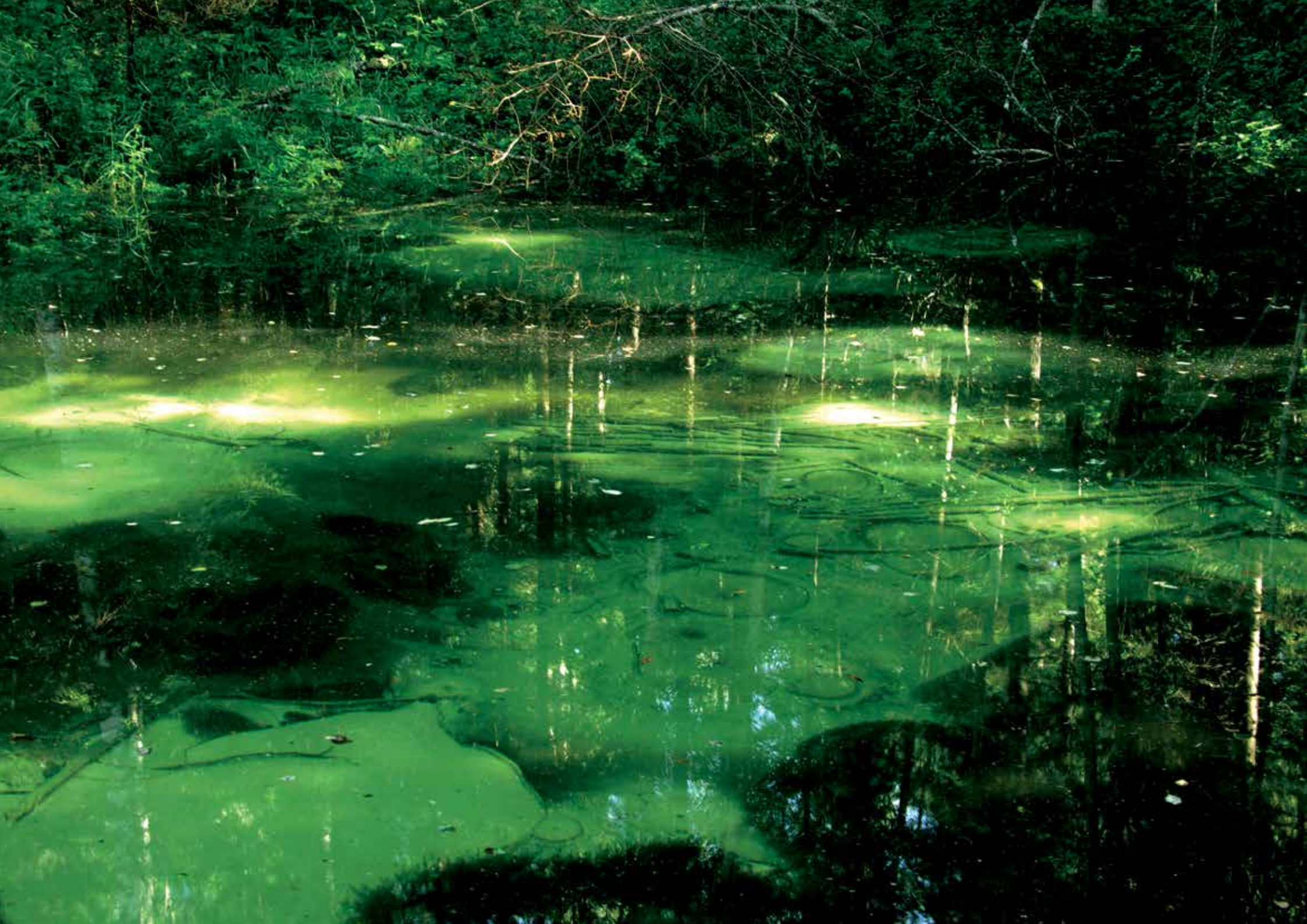
RADOKUU, ka radu-, helme-, tõine, soesõidu-, soe-, hundi- ja kirbukuu.

2. Pudrupäeval läheb külma süda lõhki. Selle päeva päike annab naistele head tervist. Naised käivad külas, mehed talitavad kodus. Saartel, Lääne- ja Lõuna-Maavallas juuakse puna – punast jooki või lihtsalt õlut. Keedetakse tanguputru. Inimeste talvetoidust peab pool alles olema.

16.–17. Kihlakud (liugupäev ja tuhkapäev). **Liugupäeval** ei tohi naised tööd teha. Käiakse liugu laskmas: mida pikem liug, seda parem. Keedetakse seajalgu ubade või hernestega. Kui juukseid lõigata, siis kasvavad nad hästi. **Tuhkapäeval** pole viisakas külla minna (eriti naisterahvail) – viid teistele suveks kärkseid, loomale tõbe jne. Juukseid ei kammita ega lõigata, villatõid ei tehta. Hiline ärkamine toob kogu aastaks unisust, toas tule üles võtmine palju tööd. Päeva toiduks jahupuder (tuhapuder) või odrajahust pätsikesed.

24. Ussi äratamise päev (ka silakapööramise päev, madisepäev, madisõpae, matsabä jms). Ussidele ja putukatele tuleb hing sisse. Metsast ei või vitsagi koju tuua, muidu on suvel maod kodus. Pühitakse tube ja lautasid ning viiakse naabritele kärkseid, et suvel kärkseid poleks. Kui paistab niigi palju päikest, et mees jõuab hobuse selga hüpata ehk uss üle tee roomata, tuleb päikseline ja kuldne suvi.

URBEKUU

10234 | MÄRTS 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
1	2	3	4	5	6 ^{03:30}	7
8	9 ^{sirgupäev}	10	11 ^{kaduneljapäev}	12	13 ^{12:21}	14
15	16	17	18	19	20 ^{pööripäev kevade algus kl 11.37}	21 ^{16:40}
22	23	24	25 ^{5.53 marjapunapäev}	26	27	28 ^{6.44 urbepäev üleminek suveajale kl 3.00}
29	30	31				

URBEKUU, ka hange-, helme-, süda-, nälja-, kehva-, kevade-, linnu- ja kassikuu.

9. Sirgupäeval (setode tsirgupäiv) pööravad 40 lindu nokad kodu poole ja hakkavad tagasi lendama. Et tiivuliste sõprade kodutee oleks kergem, küpsetatakse neile väikseid kakkusid, mida süüakse ise ja viiakse õue lindudele.

20. Kevadine pööripäev. Selle päeva ilm jääb püsima.

25. Marjapunapäev on kevade alguse ja puna joomise päev, naiste püha. Marjapunast saab tervist ja puna palgele kogu aastaks. Tervitatakse tõusvat päikest, tehakse ülepannikooke või karaskit, et kasvaksid suured kapsapead. Siit peale ei või enam hommikuti ilma linnupetet võtmata kodust välja minna.

28. Urbepäeva hommikul urbitakse üksteist, lüües õrnalt urvaokstega (ka kadaka- või kaseokstega) ning soovitakse tervist ja muud head. Urbija saab tasuks muna. Päeva toit on jämedast tangust nn urvapuder.

MAHLAKUU

10234 | APRILL 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
			1	2 suur reede	3	4 6.23 13:02 üleštõusmispüha munapäha
5	6	7 eidepäev	8	9	10	11
12 ^{05:31}	13	14 5.54 kännipäev	15	16	17	18
19	20 ^{09:59}	21	22	23 karjalaskepäev	24	25
26	27 ^{06:31}	28	29	30		

MAHLAKUU, ka pool-, mäha-, kevade-, sula-, vete-, pori-, linnu- ja surmakuu.

4.04. Munapühaks värvitakse mune. Magajad äratatakse urbides – lüües neid õrnalt pajuokstega ning lugedes loitsusõnu. Enne päevatõusu pestakse silmi värse veega, et saada virkust, jõudu, tervist ja hea jume. Päikesetõusu ajaks minnakse õue päikese mängu vaatama. Hiljem on tavaks käia külas ja mängida munamänge – koksida, veeretada mune. Lõuna pool algab munapähest kiigeaeg.

7. Eidepäeval ei tohi päeva ajal magada, muidu jääb selg haigeks. Eide- ehk paabapäiv on seto naistepüha. Mehed tehku nende eest kõik kodused tööd.

14. Kännipäevast algab künnaiea. Põllumees peab nüüd kas või ühe vao kündma, siis sulab lumi ruttu ja saak tuleb hea. Kui liigutada aia- ja põllutööriistu, edenevad edaspidi tööd paremini. Kännipäeval tõustakse enne päevatõusu, et olla suvi läbi virk ja tubli.

23. Karjalaskepäeva paiku lastakse kari esimest korda välja. Sel päeval on puud ja võrsed puutumatud nagu hiies – kes neid raiub, sel läheb edaspidi kehvasti. Ka võiks hoiduda mis tahes põllutööst ja müra tegemisest, et mitte Ukut pahandada. Muidu võib pikne ja rahe suvel palju kahju teha. Karjalaskepäevast kaob talvine maaviha, nüüdsest võib lõket teha, maas istuda ja paljajalu käia.

LEHEKUU

10234 | MAI 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
					1 kevadpüha	2
3 [☾] 22:50	4	5	6	7	8	9 ligupäev
10	11 [☾] 22:00	12 maahingaus	13	14	15	16
17	18	19 [☾] 22:13	20	21	22	23 nelipüha suvisted
24	25	26 [☾] 14:14	27	28	29	30
31						

LEHEKUU, ka lehehakkamise, lehtemineku-, õie-, toome-, suvistepüha-, suve- ja külvikuu.

5. Rahvuslipu aastapäev. 1884. a pühitseti esimene sinimustvalge lipp Pühajärve veega.

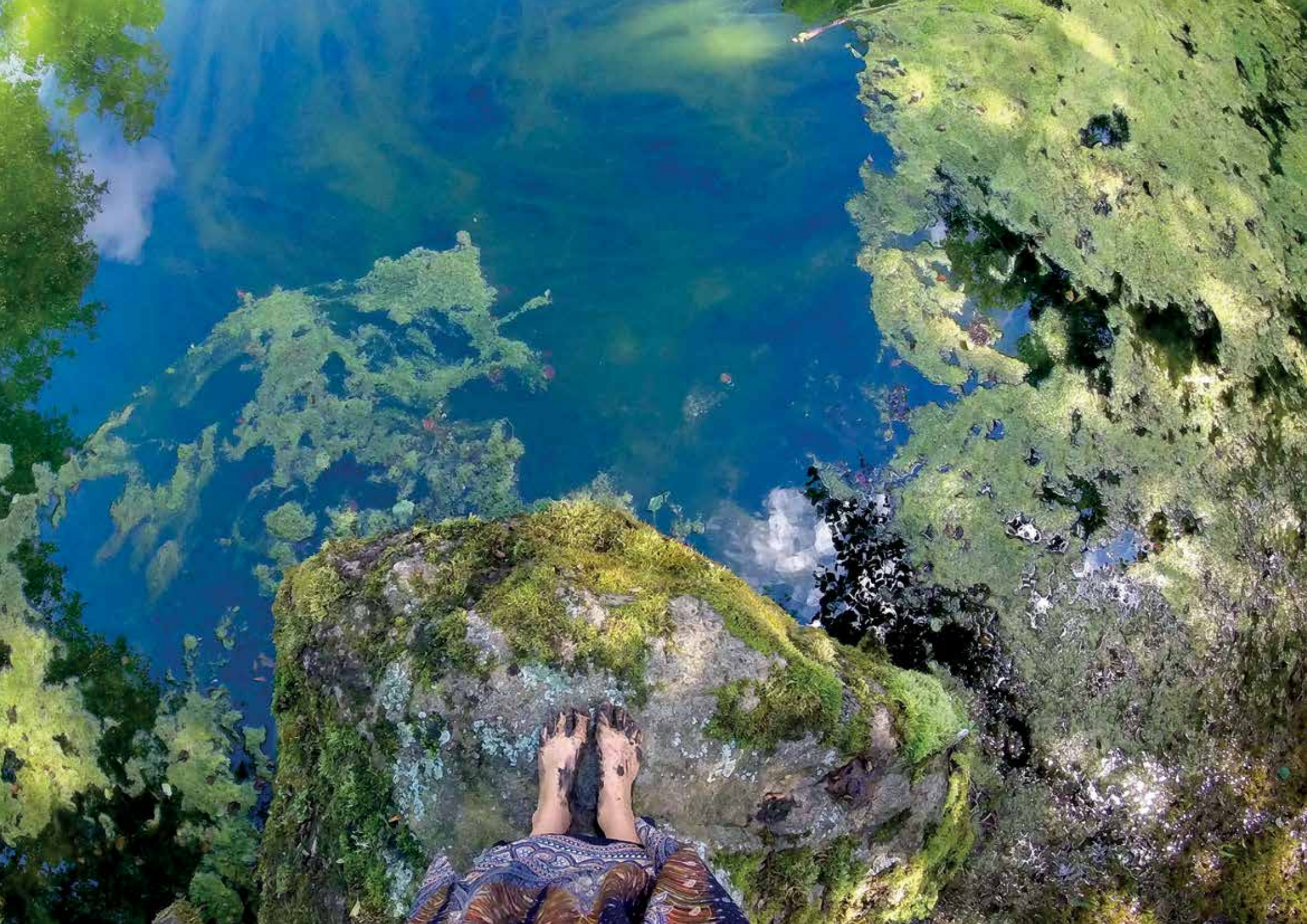
9. Ligupäeval (*likopäivä*) tegi vadja maarahvas korda küla ühise pesupesemise koha ehk ligu, mis võis asuda jõe, oja, allika, lumbi või järve ääres. Ligu puhastasid vaid naised. Pärast pidutseti – söödi kaasa toodud toitu, joodi, lauldi ja tantsiti. Sarnaseid naistepühi on peetud eri ajal ka Võru-, Tartu- ja Virumaal.

13. Maahingaus ehk maa hingamise päev on maarahva meelest Maaema sünnipäev, mil maa puhkab ja on suur püha. Vanarahvas teab, et sel päeval ei kasva rohi ja lind ei tee pesa. Maa ja taimedega seotud töid ette ei võeta. Täna on kõik puud pühad nagu hiies, seetõttu ei või oksagi murda.

13. Algab hiite kuvavõistlus. Lähem teave ja piltide saatmine: www.hiis.ee

23. Suvisted on suve alguse ja naistepühad, põhja pool ka kiige- ja munapühad. Suvistelaupäeval koristatakse kodu, kaskede ja lilledega tuuakse koju elujõudu ja edenemist. Kaselehtedega värvitakse mune, mängitakse munaveeretust ja kiigutakse. Setumaal on suvistelaupäev kevadise pekopüha aeg. Kohati on naised ja mehed pidanud seda eraldi. Pühapäeval kogunetakse kiige juurde pidutsema.

PÄRNAKU

10234 | JUUNI 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
	1	2 ^{10:24}	3	4	5	6
7	8	9	10 ^{13:53}	11	12	13
14	15	16	17	18 ^{06:54}	19	20
21 pööripäev suve algus 6.32	22	23 leedolaupäev võidupüha	24 ^{21:40} leedopäev jaanipäev	25	26	27
28	29	30				

Suurallikas Vormsi Suuremõisa külas.
Epp Libe. Hiite kuvavõistluse peaauhind 2016.

PÄRNAKU, ka piima-, suve-, kesa-,
õilme-, sorts- ja heinakuu.

21. Suvisel pööripäeval jääb päike pessa ja algavad suured päevad ehk leedoaeg. Päevakaar on nüüd kõige kõrgem ja elava vägi suurim. On parim aeg teha saunavihtu ja korjata ravimtaimi.

23. Leedolaupäeval tehakse pühadetoitudes kõikvõimalikke piimarooqi. Kodu koristatakse, tuppa tuuakse kased ja käiakse saunas. Tähtsamaid asju sel päeval on tuld teha, tulele minna ja seal olla. Tulele minnakse jalgsi, igaüks viigu sinna kas või raokese. Pühasse tulle sobib vaid puit jm puhas taimne ollus. Leedotuli ravib ja õnnistab. Piimatoidud, laulmine, mängimine, tantsimine ja hõiskamine tule ääres on põline tava. Öösel kogutakse kastet, mis tervendab, annab elujõudu ja õnnistab majapidamist ning käiakse allikal nägu pesemas.

24. Leedopäeval käiakse omaste haudadel ja külastatakse sugulasi. Peagi pöörab päike pesast välja ja päevad hakkavad lühemaks jääma.

HEINAKUU

10234 | JUULI 2021

Põhjatu (ka Pühatu, Pöhattu, Pühato, Pähkla) allikas
Saaremaal Kaarma kihelkonna Pähkla külas.
Janno Loide. Hiite kuvavõistluse peaaahind 2014.

ESMASPÄEV TEISIPÄEV KOLMAPÄEV NELJAPÄEV REEDE LAUPÄEV PÜHAPÄEV

			1	2 ^{00:11} uku päev	3	4
5	6	7	8 kaduneljapäev	9	10 ^{04:16}	11
12	13 karusepäev	14	15	16	17 ^{13:11}	18
19	20	21	22	23	24 ^{05:37}	25 jaakapäev
26	27	28	29 jakepäev	30	31 ^{16:16}	

HEINAKUU, ka heinategemise-, suve-, karuse-, hoole-, hobusenoogutuse-, koera- ja mädakuu.

2. Heinaleedol ehk Uku pühal tehakse väikest tuld oma perega, kalurid teevad tuld rannas. Sel päeval tehtud kuhja lööb pikne põlema, siis tehtud hein aga toob loomadele häda ja kondivalu. On paras aeg korjata värvi taimi nagu naistepuna ja maranajuuri, neist tulla kõige punasem lõng. Kui sel päeval leiba küpsetada, siis ei tule leivapuudust. Hea aeg saunavihtu teha – saavad kenad pehmed vihad.

13. Karusepäev on kesksuve püha. Sel päeval ei tohi heina teha, muidu tuleb susi karja murdma. Karusepäeva paiku on hea rukkikesa künda – kas või vähemalt kolm vagu või korra ümber põllu lasta, siis ei riku orast külm ega ussid. Karusepäev on ka Mustjala kihelkonna Panga hiie püha.

25. Jaakapäev märgib heinatöö lõppu ja lõikusaja algust. Lõuna pool on sel puhul valmistatud uudseviljast leiba, putru ja taari. *Jakupipäev, siis hakavad rahvas rugisid leikama, selle päeva öösel peab raudnael roho sisse sündima, siis rahvas ütleb: "Vikat varna, sirp kätte."* (Karja, 1879 – Eesti Rahvaluule Arhiiv)

29. Jakepäev on esimene suvelõpu tähtpäev. Siitpeale hakkab saama uudsetoitu: vilja, kartuleid, õunu, pähkleid ja muud. Lääne pool on tavaks pühadelaua jaoks loom tappa, tavaliselt lammas

PÕIMUKUU

10234 | AUGUST 2021

Tamme-Lauri tamm Võrumaal Urvaste külas.
Martin Mark. Hiite kuvavõistluse peaaahind 2015.

ESMASPÄEV

TEISIPÄEV

KOLMAPÄEV

NELJAPÄEV

REEDE

LAUPÄEV

PÜHAPÄEV

PÕIMUKUU, ka lõikuse-, leikuse-, rukkikülvi-, rukki-, vilja-, leiva-, mäda-, mädanemis- ja karusekuu.

2

3

4

5

6

7

1

9

10

esimene
rukkiema päev

11

12

13

14

15^{18:19}

suur rukkiema päev

16

17

18

19

20

taasiseseisvumispäev

21

22^{15:02}

23

24

viimane
rukkiema päev

25

26

27

28

29

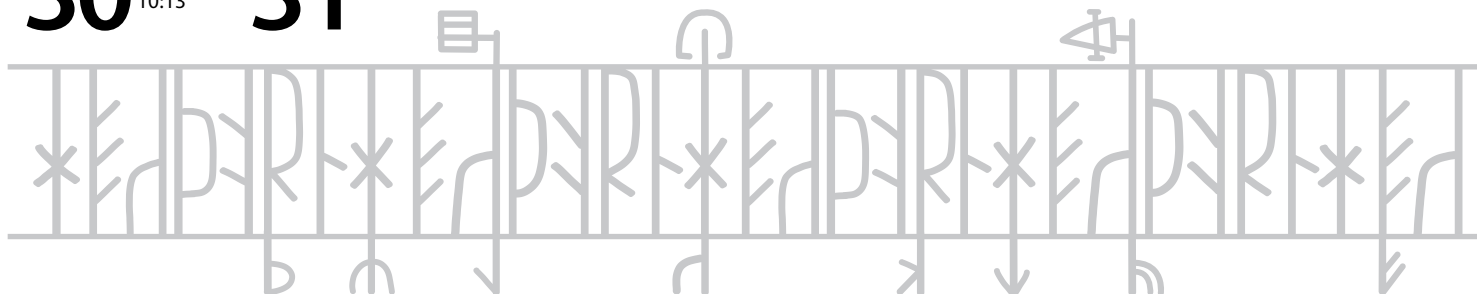
30^{10:13}

31

10. Esimene rukkiema päev on rukkilõikuse ja tule püha, mil põllutööd ei tehta. Kaob aovalgus ja öötaevasse ilmub linnutee. Tulepäeval tuld ei süüdata, tal lastakse puhata. Et järgneval aastal tuleohtu vältida, piserdatakse koldesse vett ja pestakse pesu. Kohati on isegi katuseid kastetud. Sellest päevast peale on kohane videvikus kodus tuld üles võtta – öhtud jäävad pimedaks.

15. Suurel rukkiema päeval saavad rukkid enestele ema, hakatakse rukkid külvara, öeldi Nõos. Kūpsetatakse uudseleiba. Vadja maarahvas pidas sel päeval oma kõige pūhamal mäel, Kuremäe hiemäel hiiepūha.

24. Viimast rukkiema päeva peab vanarahvas esimeseks sügispäevaks ja see tähistab rukkikülvi lõppu. Pääsukesed lõövad parvedesse ja saabuvad esimesed hallad. Ussid ja karud jäävad uimaseks. Päeva ilm ennustab ette saabuvat sügist. Lauritsebe ja pärtmisebe ep tehta põllutööd mitte. *Mõnes külas peetakse neid päivi nii kangest, et keegi ep tohtide põllale minna ega põllalt läbi käia mitte, kõneldi Muhus.*

SÜGISKUU

10234 | SEPTEMBER 2021

Rahaallikas Saaremaa Valjala kihelkonna Valjala-Ariste (Jursi) külas.
Rikardo Vallik. Hiite kuvavõistluse noorte auhind 2018.

ESMASPÄEV TEISIPÄEV KOLMAPÄEV NELJAPÄEV REEDE LAUPÄEV PÜHAPÄEV

		1	2	3	4	5
6	7 [○] 03:52	8 ussi urguminemise päev	9	10	11	12
13 [○] 23:39	14	15	16	17	18	19
20	21 [○] 02:55	22 pööripäev sügise algus kl 22.21	23	24	25	26
27	28	29 [○] 04:57 kasupäev	30			

SÜGISKUU, ka kanarbiku-, jahi-, pohla- ning leheminegikuu.

Hingedeaeg. Sügiskuu algusest uue aastani on liikvel esivanemate hinged.

8. Ussi urguminemise päeval kaotavat ussid mürgi ja hakkavat talvitumisaipa otsima. Mõnel pool ei minda siis metsa, et roomajaid mitte häirida. Ömmelda ega kududa pole hea – uss võib järgmisel aastal häda teha.

22. Pööripäeva tuul jääb püsima ja ennustab ette sügise ja talve ilmasid.

29. Kasupäev on sügisene pööripüha. Sellest, kuidas kasupäeva peetakse, sõltub inimese käekäik talvel. Nagu pööriajal ikka, ennustatakse ette talveilmasid ja inimsaatust ning tehakse tuld. Pidulaud olgu sügisandidega rikkalikult kaetud ja seal peaks olema tingimata värskest lihast valmistatud road. Kui käia kasupäeva öösel kolm ringi ahjuroobi vm riistaga ümber maja, hoiab see paremini sooja ning kodus ei juhtu õnnetusi.

Peko püha. Sügiskülvi ja viljalõikuse lõppedes tähistatakse Setomaal Peko püha. Peko on seto põllu-, karja- ja viljakusjumal, kelle puust või vahast kuju hoitakse aidas varjul. Vaid Peko pühadel või külvamise ajaks tuuakse kuju välja.

PORIKUU

10234 | OKTOOBER 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
				1	2	3
4	5	6 ^{14:05}	7	8	9	10
11	12	13 ^{06:25}	14 kolletamispäev	15 lõpeb hiite kuvavõistlus	16 hõimupäev	17
18	19	20 ^{17:57}	21	22	23	24
25	26	27	28 ^{23:05}	29	30	31

PORIKUU, ka sügis-, lehelangemis-, leheminegi-, lehevarisemis-, kulu-, vihma-, rooja-, räüsä-, räisä-, halla-, hinge-, koolja-, rehe- ja surmakuu.

Hingedeaeg. Kui ilmad on vaiksed ja sombused, on hinged liikvel, külastavad omakseid ning tuttavaid paiku. Sel ajal on kohane pidada hingede päevi - võõrustada neid ja saata ära. Kodud hoitakse puhtad ja vaiksed. Müra tekitavad tööd lükatakse edasi ja õhtuti ei töötata sootuks. Neil õhtuil on sobiv mõistatada mõistatusi ja jutustada lugusid. Hingedele pakutakse süüa ja koetakse sauna. Hingedepäevi on peetud neljapäeviti, mõnel pool ka esmas- ja teisipäeviti.

14. Kolletamispäev ehk sügishari kuulub päevade hulka, mis jaotavad maarahva aasta neljaks võrdseks osaks. Teised sellised on talihari (14.01), künnipäev (14.04) ja karusepäev (13.07). *Kolletamispäeval on puulehed kollased. Puu kolletave sis kõllatses. Kui kaselehe häste kõllatse, saab tõine aasta häid kõllatsit kesvi, kui pihlapuu punatse, saab tulekahju ja tuleb pailu marju (Paistu).* Soomlastel on 14.10 esimene talvepäev.

15. Viimane päev saata pilte hiite kuvavõistlusele ja esitada tunnustamiseks hiiesõbralikke inimesi, ühendusi, või asutusi. Lähem teave: www.hiis.ee/ tunnustame

KOOLJAKUU

10234 | NOVEMBER 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
1	2 hingepäev	3	4 ^{23:14} kaduneljäpäev	5	6	7
8	9	10 mardipäev	11 ^{14:46}	12	13	14
15	16	17	18	19 ^{10:57}	20	21
22	23	24	25 lambapäev	26	27 ^{14:28} Hiie väe sünnus	28
29	30					

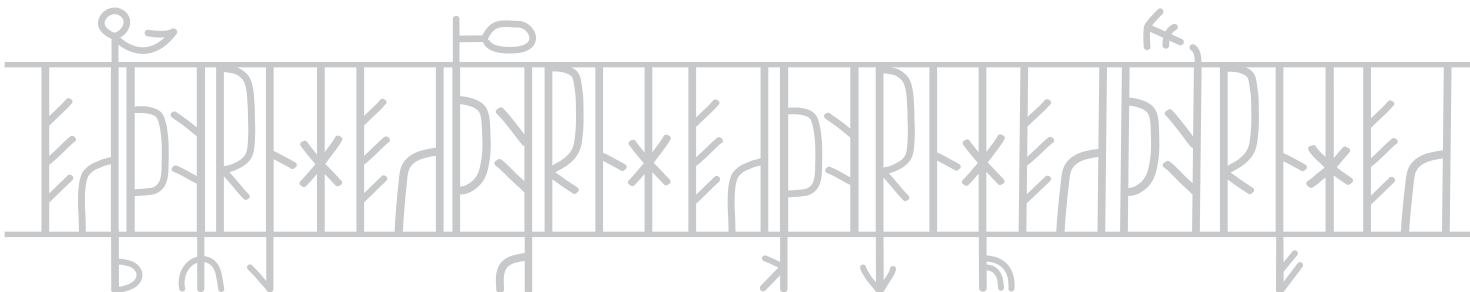
KOOLJAKUU, ka talve-, külma-, halla-, tahma-, maru-, sükü-, räusa-, hinge-, hing-aigu-, koolja-, mardi-, märdi-, martna- ning kosjakuu.

2. Hingepäev on üks võimalikke hingede mälestamise ja vastuvõtmise päevi.

10. Mardipäeva nimetus viitab mardustele ehk hingedele. Seljas pahupidi pööratud kasukad, näod määritud, kehastavad mardid karuseid ja mehelikke loodushingi. Mardid on muutnud end mitmesugusteks loomadeks, aga ka lindudeks, puudeks ja viljavihkudeks. Nagu päris hingedeltki, nii oodatakse ka santidelt õnnistust karjale ja põllule. Samuti pakutakse santidele süüa.

25. Lambapäeval ja selle laupäeval (**haniõhtul**) käivad haned ehk kadrisandid heledas naisteriides kodusid mööda ja mängivad naiste hingi. Mulgimaal on heledas riides sanditajaid nimetatud hingesantideks. Muhus ja Tartumaal on valges rõivas sanditamist kutsutud hanejooksmiseks. Maa idaservas käiakse lambapäeva hommikul ukse taga mäimas ehk määgimas, et tuua lambaõnne. Lambapäevast algab tali ja karu läheb pessa. Vaadatakse taeva- ja ilmamärke. Linnutee ja Sõela tähtkuju ennustavad talve ilmasid. Kui ilm on lambapäeva ümber tormine, töötab see jõuluajaks ilusaid ja vaiksaid ilmasid.

27. Hiie väe tunnustamise sünnus autasustatakse hiite kuvavõistluse võitjaid, tunnustatakse hiiesõbralikke ettevõtmisi ning kuulutatakse välja aasta Hiie sõber.

JÕULUKUU

10234 | DETSEMBER 2021

ESMASPÄEV	TEISIPÄEV	KOLMAPÄEV	NELJAPÄEV	REEDE	LAUPÄEV	PÜHAPÄEV
		1	2 kaduneljapäev	3	4 ^{09:43}	5
6	7 tõnnipäev	8	9	10	11 ^{03:35}	12
13	14	15	16	17	18	19 ^{06:35}
20	21 toomapäev, pööripäev, jõulude algus talve algus kl 17.58	22 jõulud	23 jõulud	24 jõululaupäev jõulud	25 esimene jõulupüha ajastaja päev ehk uusaasta	26 teine jõulupüha
27 ^{04:24}	28	29	30	31		

JÕULUKUU, ka joulu-, jõõlu-, talvistepüha-, talsipühi-, talviste-, talipüha-, talve- ning mängukuu.

7. Tõnnipäev. Tõnn on kodujumal või koduhaldjas.

21.–24. Jõulud on maarahva aastavahetuse pühad, mis kestavad pööripäevast uue aastani. Jõuluks puhastatakse hoolega kogu majapidamine ja valmistatakse rikkalikud piduroad. Ustele, akendele ja väravatele tõmmatakse kaitsvad jõuluristid ning tubadesse riputatakse õnnistavad krässid. Leib ja liha peavad kogu pühadeaja laual olema. Püsitakse kodus, puhatakse, mängitakse jõulumänge ja süüakse hästi. Öösel hoitakse hingede jaoks tuli üleval, toidud laual ja voodid vabad. Jõululaupäev (24.12) on vana-aasta õhtu. Enne päevaloojangut käiakse saunas. Öhtul-öösel süüakse 7, 9 või 12 korda, et saada uueks aastaks palju jõudu.

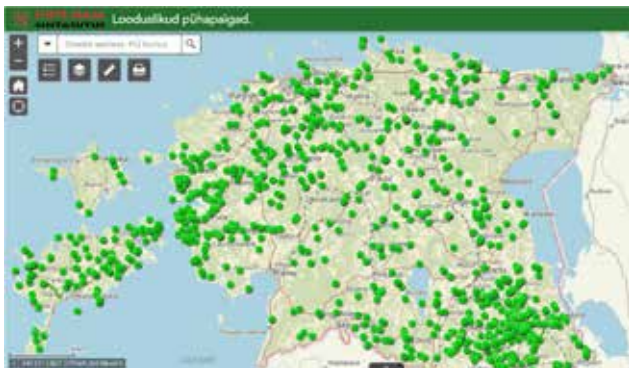
25. Vastse ajastaja päev ehk uusaasta. Algab päikeseaasta, päevad hakkavad lõpuks taas pikemaks minema. Aasta esimesse näopesu vette pannakse hõbedat, nuga ja süsi, et olla järgmise jõuluni terve. Koduloomadele viiakse leiba ja soovitakse head uut aastat. Mehed ja poisid käivad külas head uut aastat soovimas.

PÜHAD PAIGAD JA AJAD

Eestis on ajalooliste andmete põhjal teada tuhandeid looduslikke pühapaiku. Sajad neist on elavas kasutuses, seal kogutakse hingejõudu, palvetatakse, jäetakse ande, ravitakse, järgitakse elu- ja aastaringi tähtpäevade tavasid ning tehakse muud olulist. Hiitega seotud vanad tavad, uskumused, teadmised loodusest, paiganimed, koha- ja perepärimused on oluline osa põlisrahva vaimsest pärandist. Pühapaigad peegelduvad lisaks meie perekonna- ja eesnimedes, tänavate, asutuste ja ettevõtete nimedes (Hiie, Hiis, Hiimäe, Hiiest, Iivakivi). Pühapaiku kohtame samuti kirjanduses, kujutavas kunstis ja laulusõnades. Meie jaoks nii omane pärand on laiemalt öhtumaises Euroopas erandlik ja haruldane.

Kodustel maastikel liikudes jõuame ikka ja jälle pühadesse paikadesse. Hiied, pühad kivid, allikad ja veekogud korduvad kihelkonnast kihelkonda ja külast külla. Esivanemate leitud ja hoitud pühad ja puutumatud paigad moodustavad eluandva ja elu kaitsva koelõime, millele toetub meie elulu ja ka majandatav maastik. Pühapaik on püha ja puutumatu ka siis, kui inimesed seal ei käi. Samuti kui mets ja jääb metsaks ja rand rannaks ilma inimese sekkumiseta. Püha on varjupaik, kus loodus ja soovi korral ka inimene puhkab ning taastab jõuvarusid. Ajamaastikul liikudes kordub sama. Igal nädalal, kuul ja aastal jõuame taas pühadele päevadele ja aegadele. Ajast aega, aastast aastasse, hiiest hiide. Seepärast on pühad paigad ja ajad juurte hoidmise, aga ka heade soovide ja hea õnne loomise kohad.

Hiite Maja on koondanud kaardile enam kui 1200 põlist pühapaika: www.hiis.ee/pyhapaikade-kaart

Meie pühadid ja neist moodustuvat rahvakalendrit võib võtta kui püsivat õpetust loomulikust, tervest ja õnnelikust elust. Et eluratas saaks veereda, peab argine pingutus vahelduma puhkust ja rõõmu pakkuvate pühadega. Tavadel, mida pühadel järgitakse, on tähendus ja eesmärk. Need toovad tervist, kooskõla, õnne, ka lasteõnne, edenemist, jaksamist, jõukust jpm vajalikku. Põlisrahvana oleme õppinud töötama ja puhkama keskkonnaga kooskõlas. Nii märkab ja tähistab meie põline kalender ilma muutumist, kasvu ja kolletamise aegu. Nii tähistavad jõulud päikeseaasta vahetust, kevadtalvised pühad naiseliku eluandva väe ärkamist, jaani- ehk leedopäev suvist päevakäänakut jne. Kalendrisse on valitud pühad, mille põline maausuline tähendus ja/või kombestik on teada. Seejuures on laenatud nimede asemel eelistatud pühade ja kuude maakeelseid nimetusi.

SIRVIKALENDER

näitab päevi, pühadid ja kuuseise ruunimärkides ning see on koostatud ajalooliste puust kalendrite eeskujul.

Pühad ja nädalapäevad:

Kahe joone vahel asuvad päevaruunid. Päevaruunide peal on tähtpäevamärgid. Näiteks: pudrupäev, s.o radokuu teine päev ehk 02.02.

Lisaks kuuseisudele näitavad sirvid ka kõva ja pehme aja algust:

⌘	Kuu loomine	↓	Täiskuu
∨	Noorekuu kõva aja algus	⌘	Vanakuu pehme aja algus
⌘	Noorekuu pehme aja algus	∨	Vanakuu kõva aja algus
⌘	Täiskuu kõva aja algus	⌘	Kuuloomise pehme algus

Pehme ehk mäda aeg on hää lagundaja ja määndaja. Pehmel ajal lähevad haavad kergesti halvaks ja piim hapuks. Siis raiutakse võsa, laotatakse sõnnikut, hävitatakse kahjureid ning külvatakse ja istutatakse juurvilju. Kõige pehmem aeg on **kaduneljapäev** – kaduaja neljapäev enne kuu loomist. **Kõval ehk kalgil ajal** alustatud või tehtud asjad jäävad püsima: puu ei mädane ja haavad paranevad hästi. Siis külvatakse teravili ja kõik muu, mis päale kasvatab (kapsas täie kuuga). Aasta kõige kõvemad ajad on radokuu ümbruses, siis lõigatakse ehituspalk ja muu tarbepuu. Kõvad-pehmed ajad ei välista noore-vana kuu üldtuntud tähendusi. Kõik, mis kasvama peab (külv, istutus), tehakse maha ikkagi noore kuuga ning mis hävima peab (võsa, kahjurid jms), tehakse vanaga.

Kevadistel pühadel, mil tervitatakse tõusvat päikest, on näidatud päikesetõusu kellaaeg Narvas. Kuufaaside kellaajad on Tallinna aja järgi.

AASTA 10234

Ajaarvamise alguseks on võetud niinimetatud Billingeni läbimurre, mil jääajajärgne paisjärv murdis endale väljapääsu ilmamerre praeguse Mälari järvistu kohalt Roots. Ühe aasta jooksul langes veepind mitukümmend meetrit ning vee alt vabanes suur jagu Maavallast. Sündmusest, mida võib nimetada maa sünniks, möödub tänavu 10234 aastaringi. Ligikaudu sama vana on Maavalla inimasustuse ja pühapaikade lugu.

MAAVALD

(ka Maa, Maamaa) on Eesti põlisrahva ehk maarahva ajalooline asuala, kuhu kuuluvad ka Seto- ja Vadjamaa. Maarahvas jaguneb põliselt maakondade, kihelkondade ja väiksemate nulkade rahvaks, kellel on oma maa, keel ja meel ning kelle põlist loodususundit nimetatakse maausuks.

MAAKEELSE KUUNIMED

seostuvad meie maa ja loodusega. Põliseid kuunimesid kasutades hoiame emakeele mitmekesisust ja juuri ning oleme paremas sidemes keskkonnaga. Meie põhjanaabrid soomlased kasutavad omakeelseid kuunimesid ka ametlikus asjaajamises.

Pühade seletustes on kasutatud sarja "Eesti rahvakalender" I–VII (koostanud Selma Läht ja Mall Hiimäe).

HIITAVAD

Pühapaikadega seotud vanad tavad on Eesti ja maailma põlisrahvastel sarnased ning on osa inimkonna vaimsest pärandist. Pühapaigad toovad kosutust ja abi inimestele, kes tulevad lugupidamisega paiga ja põlisrahva vastu ning järgivad häid tavaid.

Teretus

Meie rahva põline tava on teretada inimeste kõrval koda ja metsa. Ära unusta teretada ka pühi paiku. Teretus paneb voolama hea väe.

Külakost ehk annid

Rahvatarkus teab, et tühja käega külla ei minda. Külakosti (ka kost, and, kahi, lahjad, veimed, valge, linnus, töiv jm) viimine toob ja loob rõõmu ja hääd väge. Tähtsaim and on värske ja puhas söök ja jook. Piisab ka vähesest. Puu ja põõsa oksale võid siduda looduslikust kiust paela, riideriba, lõnga. Kõige parem, kui seotud lõng on valget või punast värvi ja pael ise punutud. Pane tähele, et seotud and poleks tehiskiust ega oleks pingul. Sa võid jätta pühapaika ka münte, väärisesemeid või kaapida hõbevalget. Teiste jäetud ande ei puututa.

Puhtus

Pühapaika tule kainena, puhta ihu, rõiva ja meelega. Ära jäta endast maha sodi ega mustust. Nagu pühamusse ikka, nii hiidegi sisene jalgsi ning ära vii sinna koduloomi. Asjale mine pühapaigast välja.

Rahu

Hoia pühapaigas vaikust ja rahu, et mitte häirida selle asukaid ja külatajaid. Pühade ajal aga on laul, pillihääl, mäng, tants ja hõisked seal kohased.

Puutumatus

Hiis on püha ja puutumatu ka siis, kui inimesed seal ei käi. Samuti kui mets jääb metsaks ja rand rannaks ilma inimese sekkumiseta. Püha on varjupaik, kus loodus ja soovi korral ka inimene puhkab ning taastab jõuvarusid.

Looduslikud pühapaigad on meie vanimad looduskaitsealad. Mõtte, sõna või teoga ei tehta seal tahtlikult liiga ühelegi elavale olendile, ei inimesele, loomale, puule-põõsale ega maapinnale. Pühas paigas ei või oksagi murda, lilli, marju või seemi korjata, jahti pidada, kala püüda, maad harida ega kaevata, teab vanarahva tarkus. Erandiks on põliste matusetavadega seotud virve- ehk ristipuud maanteede ääres, mille koorde lõigatakse hingemärke.

Tava on põline tarkus

Pühapaikadeks on valitud väekohad, mis võimendavad nii head kui halba. Nii kaugemast minevikust kui ka tänapäevast leidub rohkesti näiteid, kuidas pühapaika häirides või rikkudes on inimesed saanud tõsiselt viga – haigestunud või isegi surnud. Seepärast tasub vanu tavaid tõsiselt võtta. Parem karta kui kahetseda, ütleb vanasõna.

Pühale puule seotud pael peab olema looduslikust kiust.

Pühapaika jäetud ande ei maksa puutuda.

Hõbeesemelt kaabitud hõbevalge sobib hästi allikale anniks.

Noorpaar annab pühale kivile õlut, leiba ja raha, et nende elus oleks küllust.

Väljaandja: Hiite Maja SA, juhatus@hiis.ee, Riia 65-1, Tartu 50406, www.hiis.ee

Tekstid koostas Ahto Kaasik | Sirvikalendri kujundas Mana Kaasik | Autoriõigused © Hiite Maja SA | Kujundus ja trükk: AS Ecoprint

HIIEKALENDER tutvustab põliseid pühapaiku, tähtpäevi ja tavasid ning selle fotod on valitud hiite fotovõistluse võitjate seast.

Ajalooline looduslik pühapaik on püha mets, puu, kivi, veekogu, koobas, pank või muu loodusliku tekkega paik, mida on peetud pühaks ja/või kasutatud põliste tavade järgimiseks teadaolevalt juba enne 20. sajandit. Erandiks on uuemad ristipuud, millega on seotud ajaloolised matusetavad.

Maailma Looduse Fondi (WWF) ja Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) hinnangul on pühapaigad inimkonna vanimad looduskaitsealad. Ka Eesti maastikulisest mitmekesisusest ja elurikkusest oluline osa on jõudnud meieni hiites. Pühapaikasad leidub kõikides maakondades ja kihelkondades ning paljudes külades. Pühapaikadega seotud teadmised, tavad, uskumused, kohanimed ja pärimused hoiavad olulist osa meie vaimsest pärandist ja kodutundest.

Vähese uurituse ning kaitstuse, samuti ohjeldamatu metsaraiumise tõttu on pühad paigad äärmiselt ohustatud. Hoolimatuse ja unustamise tõttu on lähemal ajal hävimas tuhandeid pühapaiku.

Pühapaikasad jäädvustades, nendega seotud pärimusi tundma õppides ning edasi jutustades aitame hiitel edasi kesta. Oma loo jutustab ka iga kuva.

HIITE KUVAVÕISTLUS toimub 2021. ehk kohaliku ajaarvamise järgi 10234. aastal 14. korda. Võistlusele on oodatud nii Maavallas kui ka laias ilmas tehtud ülesvõtteid ajaloolistest looduslikest pühapaikadest. Võistlusele on eriti oodatud soome-ugri rahvaste pühapaikadest tehtud ülesvõtteid.

Lisaks üldisele, noorte ja hõimurahvaste rahalisele auhinnale jagatakse välja terve rida eriauhindu nagu püha puu, kivi, veekogu, annid, hiie valu, pärimus, tervis, Vana-Võromaa, Virumaa, saared jm. Võistlus kestab kuni 15.10.2021 ning võitjaid autasustatakse 27.11 Tartus Hiie väe tunnustamise sündmusel. Hiite kuvavõistlust korraldab Hiite Maja SA.

Aadressil www.hiis.ee saab tutvuda võistluse eeskirja ning käesoleva ja eelnevate aastate võistlustöödega, vaadata pühapaikade kaarti ning laadida üles oma kavad.

This calendar presents Estonian sacred natural sites and folklore calendar. All in all, several thousand sacred groves, holy stones, wells and trees and other natural objects are known in Estonia, hundreds of these being in active use until nowadays. People visit the sacred natural sites to gather vital energy and find peace of mind, to pray, leave offerings, heal, name their babies, gain blessing for marriage, and celebrate traditional holidays. Estonian folklore calendar follows the year-round changes in the local natural environment and marks important points in the natural cycle.

The photos in the calendar were chosen from among the entries to the sacred natural sites photo contests in 2008-2019. For more information on the contests, including photos, visit the website www.hiis.ee (in Estonian).

7 238034 737408